

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ МОЛОДІ

Досліджується вплив економічної, політичної, культурної глобалізації та її наслідків у поєднанні з трансформаційними процесами в Україні на соціалізацію молоді. Особлива увага приділяється впливу масової культури, зокрема масового мистецтва.

Ключові слова: глобалізація, трансформація, соціалізація, масова культура, масове мистецтво.

Исследуется влияние экономической, политической, культурной глобализации и ее последствий в сопряженности с трансформационными процессами в Украине на социализацию молодежи. Особое внимание обращается на влияние массовой культуры, в частности массового искусства.

Ключевые слова: глобализация, трансформация, социализация, массовая культура, массовое искусство.

Influence of economic, political, cultural globalization and its{her} consequences in an interlinking with transformation processes in Ukraine on socialization youth is investigated. The special attention addresses on influence of a masscult, in particular mass art.

Key words: globalization, transformation, socialization, a masscult, mass art.

Поєднання глобалізаційних процесів із трансформацією всіх сфер життєдіяльності сучасного українського суспільства актуалізує традиційно існуючу в предметно-дослідницькому ареалі науки проблему соціалізації людини, основою якої є детермінанти культури, що задають принцип зв'язку її складових і їхніх культурних значень, які організують світ культури як систему, що визначає загальну спрямованість і зміст життя людини. Найактуальнішою є проблема соціалізації

молоді, що визначається перехідним характером її суб'єктності, деякою маргінальністю соціальних і культурних позицій, невизначеністю соціальних ідентифікацій. Причому, мистецтво, як один з елементів культури, через значний вплив на психоемоційну сферу, відіграє в процесі соціалізації особливу роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що розробка проблем глобалізації і трансформації набула належного висвітлення в літературі (У.Бек, З.Бауман, І.Валлерстайн, Е.Гідденс та ін., вітчизняні вчені А.Арсеєнко, Н.Бойко, Є.Головаха, Е.Ілюшина, А.Малюк, М.Паращевин, А.Ручка, В.Танчер, Н.Толстих також звертають увагу на глобалізаційні процеси і досліджують їхній вплив на деякі сфери життєдіяльності українського суспільства. Однак аналіз наукових джерел виявив явну недостатність праць, спрямованих на дослідження проблеми соціалізації молоді в умовах глобалізації на тлі трансформації українського суспільства.

Метою статті є дослідження деяких аспектів впливу глобалізаційних процесів (особливо культурної глобалізації і масового мистецтва як одного з її проявів) на соціалізацію молоді.

Найважливішою особливістю постсоціалістичної трансформації, що відбувається протягом останніх 20 років, є багатозарове, неоднорідне за структурою, насиченістю й інтенсивністю ознак, у різному ступені розвинене поєднання суперечливих відносин між різними верствами населення, галузями економіки, секторами суспільства, що вибудовується, організується і регулюється виконавчою та законодавчою владою в багатьох випадках за аналогією із західними країнами, в контексті глобалізаційних процесів. Р.Райсиг вважає, що трансформацію – складний, неоднозначний і багатовимірний процес – варто розглядати як зумовлену безліччю чинників процесуальну, відкриту еволюцію, що самоорганізується, у ході якої розвиваються своєрідні й нові елементи. Її плін у цій перспективі є не запрограмованим, а конфліктним, амбівалентним і за своїми специфічними результатами невизначеним процесом змін.

Серед цієї безлічі чинників особливе місце посідає глобалізація, яка спочатку розглядалася як позитивний процес проникнення західного, тобто західної моделі

розвитку, західного способу життя, західних цінностей, визнаних найпрогресивнішими, в усі сфери життя різних країн світу, що сприяє зміцненню зв'язків і взаємозалежності між країнами (Дж. Ритцер) [3]. Однак поступово стали відзначати, що процес глобалізації неоднозначний і суперечливий, можливе зіткнення глобалізації із процесами державного становлення, а ідеї єдності й уніфікації в деяких випадках зустрічає опір. Е.Гідденс трактує глобалізацію як процес зміцнення міжнародних соціальних відносин і здатність достатньо віддалених у просторі подій впливати одна на одну [5]. Відзначаючи негативні наслідки глобалізації для людини і суспільства (зауважимо при цьому, особливо для суспільства, що трансформується, наприклад, для України, котре здійснює потрібний перехід: займаючись приватизацією і структурною перебудовою економіки, радикально змінює політичний лад і намагається формувати стабільну і життєздатну демократичну державу), І.Валлерстайн звертає увагу на те, що в процесі глобалізації створюється глобальне суспільство світ – система, центром якого є найрозвиненіші країни, які експлуатують менш розвинені країни, що становлять напівпериферію і периферію [2].

С.Амін вважає, що розвинені країни (держави – ядра, особливо США) будуть монополістами в п'яти основних сферах, що зумовить посилення експлуатації менш розвинених країн (периферію) і подальшу поляризацію світу. Це монополії в контролі над технологією, глобальними фінансовими потоками, засобами масової інформації і комунікації (що відіграє особливу роль у соціалізації молоді), у привілейованому доступі до природних ресурсів планети, володінні зброєю масового знищення [6, с. 12]. Інтенсивний процес монополізації цих сфер, що спостерігається нині, збільшує розрив між бідними та багатими країнами, проявляється, за даними звітів ООН про розвиток людства, у зовсім неприйнятному співвідношенні. Це викликає серйозні сумніви у тому, що глобалізація створює рівні можливості для розвитку всіх націй. І.Валлерстайн відзначає, що розподіл доходів в усьому світі й окремих країнах набув спотворених форм – масового зростання доходів 10% найбагатших, особливо вищого 1%, і падіння реальних доходів більшості іншого населення світу [2, с.92].

В умовах глобалізації на тлі ймовірної кризи, ідеї нації як політичної спільності відбувається консолідація регіональних співтовариств із акцентом на наднаціональні (регіональні) цінності і одночасно активізація дрібних політичних єдностей, більше згуртованих, ніж національна держава. Ця подвійна тенденція виражена в понятті «глокалізація». Виникає запитання про те, як це відіб'ється на майбутньому демократії, відповіді на яке поки немає можливості.

Процес трансформації з метою відновлення й прогресивного розвитку суспільства є неможливим, якщо до нього не долучиться основна маса населення, якщо соціальна активність перебуває на низькому рівні і не розвиваються її нові та нетрадиційні форм. Однак ця потреба суспільства сьогодні не задовольняється. Існує протиріччя між необхідністю розвитку творчої активності і реальним станом активності мас, між цією потребою і деструктивними, негативними і дестабілізуючими чинниками прояву активності. Більше того, в науці виникло нове поняття «соціальне виключення» (Social exclusion), яке відбиває явище, що істотно перешкоджає розвитку соціальної активності. Безробіття і так звана нова бідність властиві як промислово розвиненому світу, так і постсоціалістичним країнам, соціальні наслідки глобалізації сприяють поширенню такого явища як соціальне виключення.

Глобалізація бідності є одним із наслідків глобалізаційних процесів, що розвиваються на тлі загального зростання багатства західних країн. За даними німецького соціолога У.Бека, в ЄС нині налічується 20 млн безробітних, 50 млн бідних і 5 млн бездомних [1, с. 17]. В умовах глобалізації поширилася «нова бідність», або відносна бідність (бідними в Західній Європі вважають тих, чий дохід менше половини середнього доходу по країні). Технічний прогрес зменшив потребу в людських ресурсах, рушійною силою економічного процвітання є споживачі, а не виробники, а відносно бідні не являють собою цінності як споживачі. Вони перетворюються в групу, що перебуває ніби за межами соціальної системи, відбувається соціальне виключення цілого сегмента суспільства, що складається з індивідів, чия цінність як працівників і споживачів вичерпана, а їхня людська значимість просто ігнорується. Таким чином, виникає нова соціальна група – група

«соціально виключених», що містить небезпеку кризи громадянського суспільства, підриває основи західної демократії й соціальної солідарності. Для суспільства ж, що трансформується, поява «соціально виключених» являє, як уже зазначено, ще більшу небезпеку, оскільки перешкоджає безпосередньо процесу трансформації суспільства.

У сучасному українському суспільстві здійснюються активне трансформування традиційних соціальних груп, формування нових видів міжгрупової інтеграції за формами власності, доходами, долученістю до владних структур й т.ін. Ці процеси активізують прояв двох тенденцій: з одного боку, радикальні зміни у формах власності зумовлюють деяку свободу в діях, сприяють реалізації потенційних можливостей суб'єкта; з іншого – підсилюють соціальне відчуження, поляризацію суспільства й стимулюють соціальне виключення. Все це проявляється через безробіття, зубожіння, фактичну деградацію економіки, політики, моралі.

Зазначені процеси призводять до руйнування механізмів традиційного функціонування культури, до її дисфункції, негативно впливаючи на соціалізацію молоді (адже соціалізація за своєю сутністю є культурним процесом). Спостерігається деяка невизначеність ціннісних орієнтацій, співіснування протилежних ціннісних уявлень в індивідуальній свідомості. Наявність консенсусних ціннісних настанов породжує серйозну проблему інтеріоризації соціальних детермінацій і не дозволяє можливості вважати формування соціальної ідентичності (як групової, так і індивідуальної) фактом, що відбувся.

Невизначеність соціального статусу молоді, трансформація традиційних механізмів регуляції поведінки, руйнування соціальних стереотипів, норм і уявлень, що відбувається не без впливу культурної глобалізації, зумовлюють процес маргіналізації значної частини молоді і призведуть до розвитку та поширення або нігілізму, або фанатизму. Особливо небезпечним є правовий нігілізм, що завжди передбачає негативне ставлення до права, неправові методи керівництва і досягнення цілей.

Крім того, необхідно відзначити, що труднощі соціальної адаптації, відсутність чіткого розуміння норм і цінностей породжують соціальну фрустрацію.

Невідповідність самооцінки особистості і її реальних можливостей, що може виникати й унаслідок соціального виключення, теж може призвести до розвитку соціальної фрустрації, що у поведінці проявляється як соціальна апатія або підвищена агресивність.

Посилює фрустрацію й те, що під впливом глобалізації відбувається різке зниження контролю індивідів над процесами та подіями, які впливають на долі людей. Людина стає практично беззахисною перед силою неконтрольованих нею процесів, а розвиток суспільства набуває непрогнозованого, спонтанного характеру. В цих умовах виникає прагнення відмовитися від побудови довгострокових планів, а жити сьогоднішнім днем, задовольняючи миттєві потреби, одержуючи негайні результати, що не може не позначитися на процесові соціалізації, оскільки спричиняє перегляд усієї системи цінностей.

Ускладнення соціальної дійсності і відсутність у молоді достатнього соціального досвіду стали певною передумовою для того, щоб в уявленнях про сьогоднішнє й майбутнє, побудові системи цінностей орієнтуватися на те, що пропонуються ЗМІ, віртуально реалізовувати себе за допомогою комп'ютерних ігор, надаючи перевагу віртуальному спілкуванню замість реального. Орієнтація на цінності матеріальні і гедоністичні, зведення принципу задоволення в абсолют, що пропагують ЗМІ, транслювання вульгаризованих версій культури інтелектуалів у масову свідомість (зокрема трансформація мистецтва постмодернізму в масове), продукує в молоді чітку ціннісну настанову: «добре те, що мені подобається». Така позиція спричиняє те, що починається гонитва за багатством і насолодами, які й стають основними цілями життя. А досягнення цих цілей, на думку багатьох, стає можливим через науково-технічний прогрес (один зі способів глобалізації), відтак головною цінністю стає новизна. Остання модель товару – завжди найкраща. Чим новіше – тим престижніше, а той, хто цим володіє, за всіма параметрами перевершує інших. Про це повторює всюдишуща, всепроникна, глобальна реклама, одночасно пояснюючи, як поводитися, що красиво, що гідно. Відбувається своєрідна персоніфікація предметів споживання, людина стає ніби додатком до них. Таке ставлення поширюється і на мистецтво. Класичні форми мистецтва, які могли б

стати джерелом соціального досвіду і протистояти негативному впливові масової культури, найчастіше просто не сприймаються молоддю саме тому, що це «колишне», а, виявляється, несучасне, непопулярне. Відбулася підміна критеріїв, коли найціннішим вважається те, що популярно, а в умовах комерціалізації мистецтва популярним стає те, у що вкладено гроші, які повертаються потім в усе зростаючій кількості. До того ж масова культура, мистецтво зокрема, рівняє всіх за нижньою планкою (комерційно це вигідніше), що призводить до деперсоналізації особистості, її моральної й естетичної деградації. Тим більше, що масове мистецтво активно використовує теми порушення соціальних норм, естетизації насильства та статевої розбещеності, негативної героїки.

Розвага і комфорт – головні принципи нігілістичного гедонізму, що звільняє задоволення від категорій заборони, обмеження й обов'язку. А оскільки при постійному повторенні того самого задоволення поступово зменшується і виникає нудьга, то виникають і різного роду перекручення, садо-мазохістські імпульси у сфері мистецтва і розважальної індустрії.

Ці явища не можуть не викликати тривогу серйозних учених і діячів мистецтва. «В литературе, некогда пахнувшей полевыми цветами и сеном, возникают новые запахи – это вонь. Все смердит: смерть, секс, старость, плохая пища, быт. Начинается особый драйв: быстро растет количество убийств, изнасилований, совращений, аборт, пыток. Отменяется вера в разум, увеличивается роль несчастных случаев, случая вообще. ... Многие герои либо безумны, либо умственно неполноценны. На место психологической прозы приходит психопатологическая» [3, с. 13]. Цю оцінку можна поширити і на кінематограф, телебачення тощо.

Процеси глобалізації й інформатизації сприяють появі комп'ютерної комунікації, роль якої стрімко посилюється. Інтернет не тільки забезпечує корпоративну й особисту комунікацію, звужуючи поле дійсної інтеракції, але й створює ніби нове середовище перебування. І навіть у родині прагнення до безпосереднього спілкування поступається бажанню поринути у віртуальний світ за

допомогою комп'ютера або телевізора, що не сприяє реалізації однієї з головних функцій родини – функції соціалізації.

Змінюються деякі сутнісні аспекти соціалізації як набуття соціального досвіду і його інтеріоризації, що зумовлено й інформаційними чинниками. Різко зростає доступність видів і обсягів інформації, інтернет-комунікації змінюють уявлення про простір і час, універсалізується шоу-культура, яка формує нове ставлення до самореалізації й самопрезентації; інституціоналізується гегемонія зовнішності, що стає критерієм життя й успіху; мішанина культур створює транскультурне мислення.

Такі прояви глобалізації як стандартизація освіти, інформації, розваг, серійність духовної продукції, її вульгаризація, що впливає на процес соціалізації (аж до цілком можливого перетворення в асоціалізацію), породжують проблему становлення суб'єктності молодої людини, її здатності зберігати власну ідентичність під впливом уніфікуючих чинників.

Таким чином, слід зазначити:

– під впливом глобалізації (економічної, політичної, культурної), у поєднанні з трансформаційними процесами в Україні, відбувається культурне зрушення в суспільному житті України як на колективному, так і на індивідуальному рівнях, що зумовлює зміну ціннісних настанов людей, особливо молоді;

– соціокультурні зміни визначають трансформацію деяких сутнісних аспектів соціалізації як набуття соціального досвіду;

– особливу роль при цьому відіграє масова культура, зокрема, масове мистецтво.

Список літератури

1. Бек, У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.

2. Валлерстайн, И. Провал неолиберальной глобализации / И. Валлерстайн // Социол. исслед. (СОЦИС). – 2009. – № 6. – С. 91–94.
3. Ритцер, Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 688 с.
4. Amin, S. The Political Economy of the Twentieth Century / S. Amin // Monthly Review. – 2000. – Vol. 52, № 2. – P. 1–17.
5. Giddens, A. The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Cambridge, 1990. – 188 p.
6. Ritzer, G. The McDonaldization of Society / G. Ritzer . – Thousand Oaks, L, 1993. – 320 p.